

საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება -

მეთოდოლოგიური გამოწვევები და პოლიტიკის შედეგები

შესავალი

ენერგეტიკული უსაფრთხოება რთული, მრავალგანზომილებიანი ცნებაა, რომელიც ბევრ სფეროსა და ასპექტს მოიცავს. მის განმარტებას და პრაქტიკულ გამოყენებას ყველა ქვეყანა თავისი კონკრეტული გარემოებების მიხედვით ახდენს. ამ მხრივ საქართველო, თავისი მაღალი დამოკიდებულებით მონოპოლისტ მომწოდებლებზე და სეზონურ ჰიდრო ენერგიაზე, სტრატეგიული სატრანზიტო ენერგეტიკული ნაკადებით და ოკუპირებული ტერიტორიებით, განსაკუთრებულ და სპეციფიურ მიდგომას საჭიროებს. თუმცა, უპირველესად მნიშვნელოვანია, გამოიკვეთოს და მიღებულ-იქნას ენერგეტიკულ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული ზოგადი პრინციპები და კრიტერიუმები, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი გახდება სწორად შეფასდეს ენერგეტიკული საფრთხეები და გამოიკვეთოს სამოქმედო პრიორიტეტები. სამწუხაროდ, ენერგეტიკული უსაფრთხოების კვლევები და ამ თემის საგნობრივი განხილვები საქართველოში მწირია და არსებით პასუხებს ვერ იძლევა. შესაბამისად, არც დადგენილი განსაზღვრებები და შეთანხმებული პარამეტრებია, რითაც ის უნდა შეფასდეს. ენერგეტიკული (ან ელექტროენერგეტიკული) უსაფრთხოება ან დამოუკიდებლობა ცხადდება საშუალო ან გრძელვადიან სამომავლო მიზნად და დაიყვანება იმპორტის შემცირებამდე, ხოლო ამ თემაზე დისკურსი ძირითადად პოლიტიკურ განცხადებებით შემოიფარგლება და რეალური პოლიტიკის მეგზურობას ვერ ახდენს. ჩამოყალიბებული მეთოდის არქონა ასევე იწვევს პოლიტიკოსთა დაბნეულობას და მიზნობრივი ქმედების ნაკლებობას. ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ეროვნული უსაფრთხოების ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილია და საჭიროებს ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, გარემოსდაცვითი და სოციალური ასპექტების ერთდროული გათვალისწინებას. ეს ურთულესი ამოცანაა და შესაბამისად, საჭიროა მეთოდოლოგია, რომელიც დარგის სპეციალისტებს და პოლიტიკოსებს შეაძლებინებს ამ საკითხების დაბალანსებას და საზოგადოების და ინვესტორების ნდობის მოპოვებას. წინამდებარე პუბლიკაციაში მოკლედ შევაფასებთ საქართველოში ენერგეტიკული უსაფრთხოების პოლიტიკას და მისი გაუმჯობესების მიმართულებებს. ამისთვის: მიმოვიხილავთ ენერგეტიკული უსაფრთხოების გავრცელებულ განმარტებებს და ძირითად პრინციპებს; შევაფასებთ საქართველოში ენერგოუსაფრთხოების დისკურსს და მის ძირითად ხარვეზებს; მოვნიშნავთ გამოსწორების მიმართულებებს და პირველ ნაბიჯებს.

ამ და შემდგომ პუბლიკაციებში ჩვენი ანალიზი დაეყრდნობა ძირითად დაშვებას, რომ საქართველოს სახელმწიფო დამოუკიდებლობა და უსაფრთხოება უმაღლეს ეროვნულ ფასეულობას წარმოადგენს, რასაც უნდა ემსახურობოდეს სახელმწიფო ინსტიტუტები და ენერგეტიკული პოლიტიკა.

ენერგეტიკული უსაფრთხოება და დამოუკიდებლობა - ძირითადი ცნებები

ენერგეტიკული უსაფრთხოებას, როგორც ქვეყნების საგარეო და საშინაო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, საუკუნოვანი ისტორია აქვს და დღესაც საერთაშორისო და საშინაო პოლიტიკის ერთერთ განმსაზღვრელი ფაქტორია.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების განმარტებები უფრო სტატიკურ მდგომარეობას და საბოლოო მიზანს აღწერს, ვიდრე რეალობაში არსებულ დინამიურ გარემოს და სამოქმედო მიმართულებებს. პრაქტიკული ენერგეტიკული პოლიტიკის სფეროში გადმოსატანად, ქვეყნები ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას და შესაბამის სამიზნე მაჩვენებლებს თავიანთი მეთოდოლოგიით, კონკრეტულ ისტორიულ მომენტში, ერთმანეთისგან განსხვავებულად, სხვადასხვა კრიტერიუმით და ინდექსით განსაზღვრავენ. ამის გამო ენერგეტიკულ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ ლიტერატურაში განმარტებების რაოდენობა ასეულებს აღწევს, რაც ხშირად დაბნეულობას იწვევს.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების გავრცელებული კლასიკური [განმარტება](#) ეკუთვნის დანიელ იერგინს¹. ის ენერგეტიკული უსაფრთხოებას განმარტავს როგორც “ენერგიის საკმარის და საიმედო მიწოდების უზრუნველყოფას გონივრულ ფასად, ისე, რომ ეს საფრთხეს არ უქმნიდეს ქვეყნის ძირითად ეროვნულ ღირებულებებსა და მიზნებს”. ამ განმარტებით გამოიყოფა უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიმართულებები (საკმარისობა, საიმედოობა, ფასი) და მისი კავშირი ეროვნულ უსაფრთხოებასთან.

საერთაშორისო ენერგეტიკული სააგენტო ([IEA](#)) ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას განმარტავს როგორც „ენერგიის წყაროების საიმედო (უწყვეტ) ხელმისაწვდომობას მისაღებ (გონივრულ) ფასად“. განმარტება არსებითად იმეორებს უსაფრთხოების მიმართულებებს, თუმცა შემდგომ მათ სექტორების მიხედვით აკონკრეტებს, ყოფს რა ნავთობის, ბუნებრივი გაზის, ელექტრობის და კრიტიკული მინერალების უსაფრთხოებად.

ენერგეტიკული გაერთიანება, ევროკავშირის ენერგეტიკული პოლიტიკის მიხედვით, უფრო პრაქტიკულად განმარტავს მიწოდების უსაფრთხოებას ([security of supply](#))² და განსაზღვრავს საჭირო ქმედებებს: „უზრუნველყოს ენერგიის საიმედო და უწყვეტი მიწოდება, რაც აუცილებელია ყოველდღიური ცხოვრების, ეკონომიკური სტაბილურობისა და საზოგადოებრივი კეთილდღეობისთვის. ეს მოიცავს სტრატეგიას ელექტროენერგიის კრიზისების თავიდან აცილების, მათთვის მზადების და მართვის მიზნით, უფრო კონკრეტულად კი აერთიანებს რისკების მართვის გეგმებს ელექტროენერგიის, გაზისა და ნავთობის კუთხით, რაც კრიზისებისა და გარდამავალი პერიოდების დროს ენერგიის ხელმისაწვდომობის შენარჩუნებისთვის მნიშვნელოვანია.“ პრაქტიკაში ეს გამოიხატება ევროკავშირის შესაბამისი ღირებულების და რეგულაციების მიღებით და შესრულებით³.

საქართველო, როგორც ენერგეტიკული გაერთიანების ხელმომწერი მხარე, ნერგავს და ძირითადად ასრულებს ამ ღირებულებებს და რეგულაციებს, თუმცა ენერგეტიკული უსაფრთხოების შეფასების კრიტერიუმების და გრძელვადიანი სამიზნე მაჩვენებლების განსაზღვრა და ჩამოყალიბება ისევ გამოწვევად რჩება. ამ მხრივ ბუნდოვანება და დოკუმენტებს შორის წინააღმდეგობები ვერ იძლევა საკმარისად დამაჯერებელ პირობებს სტრატეგიული, გრძელვადიანი პროექტების განსახორციელებლად. საჭიროა მყარი მეთოდური საფუძვლების ჩამოყალიბება და პოლიტიკის უნარების განვითარება იმისთვის, რომ შეიქმნას წინაპირობები არა მხოლოდ ტაქტიკური, არამედ სტრატეგიული ნაბიჯების და პროექტებისთვის. ამისთვის

¹D. Yergin, “Energy Security in the 1990s” *Foreign Affairs*, Vol.67, No. 1, 1988მაქ

² [Security of supply - Energy Community Homepage](#)

³ Directive 2005/89/EC ელექტროენერგიის და ინვესტიციების უსაფრთხოება Regulation (EU) 2017/1938 – გაზის მიწოდების უსაფრთხოება, Regulation (EU) 2019/941 – ელექტროენერგეტიკული რისკებისთვის მზაობა, Directive 2009/119/EC – ნავთობის მინიმალური მარაგები

უპირველესად, საჭიროა ზოგიერთი დამკვიდრებული სტერეოტიპის გადახედვა და ანალიზის სწორ პრინციპებზე დაყრდნობა. მათ შორის გასათვალისწინებელია, რომ:

- **ენერგეტიკული უსაფრთხოება სახელმწიფო უსაფრთხოების ნაწილია**
 - ის არ დაიყვანება ენერგიის გარე წყაროებზე, მითუმეტეს რომელიმე ერთ წყაროზე (თუნდაც ელექტრობაზე) დამოკიდებულებამდე. **ენერგეტიკული საფრთხეები, მოწოდების შეფერხების გარდა, მრავალ სხვა განზომილებას მოიცავს**, მათ შორის - ფიზიკურ და კიბერ უსაფრთხოებას. ფიზიკური მოწოდების შეფერხებაზე არანაკლები საფრთხის შემცველი შეიძლება იყოს კიბერ შეტევები, ეკონომიკური ექსპანსია და პოლიტიკური გავლენების მოპოვება ენერგიის მიწოდების პროცესში მომწოდებელი ქვეყნების მიერ.
 - ენერგეტიკული უსაფრთხოების ანალიზი საჭიროებს ზოგად უსაფრთხოების ჩარჩოს, რამაც უნდა განსაზღვროს დასაცავი ობიექტი და შეაფასოს საფრთხეები, გამოყოს პრიორიტეტები, რის მიხედვითაც იქნება შესაძლებელი ენერგეტიკული რისკების შეფასება.
- **ენერგეტიკული უსაფრთხოება არ არის რაიმე სტატიკური, მიდწევადი მდგომარეობა.** არ არსებობს ენერგეტიკული უსაფრთხოების მისაღები აბსოლუტური დონე, ყოველთვის არის გაუმჯობესების საშუალება და საჭიროება, ხოლო დინამიურ და ურთიერთდაკავშირებულ ცვალებად გარემოში, ტექნოლოგიური განვითარების კვალდაკვალ, მუდმივად ჩნდება ახალი საფრთხეები და შესაძლებლობები. შესაბამისად **ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა არის მუდმივი პროცესი.**
- **ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას აქვს გრძელვადიანი და მოკლევადიანი განზომილება** ტაქტიკურ დონეზე ის განისაზღვრება სხვადასხვა ტიპის რეაგირების გეგმებით, რეზერვებით და პრევენციული ღონისძიებებით. სტრატეგიულ, გრძელვადიან დონეზე კი საჭიროა მუშაობა გრძელვადიანი პოლიტიკის ღონისძიებებზე და პროექტებზე, რაც მოიცავს ტექნოლოგიების დანერგვას, რეგიონული პროექტებს, გრძელვადიან სტრატეგიულ ხელშეკრულებებს, სტრატეგიული მნიშვნელობის მარაგებსა და უსაფრთხოების პროექტებს და ა.შ., რამაც უნდა განსაზღვროს ენერგეტიკული უსაფრთხოების სტატუსი ათწლეულების შემდეგ. არსებობს კონფლიქტი და რესურსებზე კონკურენცია გრძელვადიან და მოკლევადიან ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამოცანებს შორის. ამ პირობებში მთავრობები, თავიანთი მოკლევადიანი პრიორიტეტებით, ბუნებრივად ირჩევენ მოკლევადიან ამოცანებს. საჭიროა გრძელვადიანი სტაბილურობის არაპოლიტიკური, დამოუკიდებელი, პროფესიული მექანიზმების დანერგვა.
- **ენერგეტიკული უსაფრთხოების ინდიკატორები**

მთავარ საზომად ხშირად არასწორად იყენებენ მოწოდების **გარე წყაროებზე ჯამურ დამოკიდებულების პროცენტულ ზომას**, და ე.წ. ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის იდეალად მოყავთ გარე წყაროებზე ნულოვანი დამოუკიდებლობა. აქ გასათვალისწინებელია, რომ ქვეყნების გარე წყაროებზე დამოკიდებულების მაჩვენებელი შეიძლება +100%-დან (ლუქსემბურგი) -700 პროცენტამდე (ნორვეგია), ან რამდენიმე ქვეყანაში ნულთან ახლოს (უზბეკეთი, მალაიზია) [იყოს](#)⁴. თუმცა ეს მაჩვენებელი არ ასახავს სეზონურ და კონკრეტულ ენერგიაშემცველზე დამოკიდებულებას, რაც შესაძლოა ასევე იყოს მაღალი რისკის შემცველი. უფრო

⁴ [Net energy imports by country, around the world | TheGlobalEconomy.com](#)

მეტიც, ასეთი მიდგომა საერთოდ არ ითვალისწინებს რეალურ რისკებს. მართლაც გარე დამოკიდებულების მაჩვენებლით, საქართველო, თავისი 80%-იანი დამოკიდებულებით 22-ეა ქვეყნებს შორის, ბელგია (87%-ით) - მე-14, ხოლო ლუქსემბურგი 100% იმპორტზეა დამოკიდებული. ცხადია, რომ ეს დამოკიდებულება პირდაპირ არ ასახავს უსაფრთხოებას.

შესაბამისად შეიძლება თამამად ითქვას რომ:

- **ენერგეტიკულად დამოუკიდებელი ქვეყანა არ არსებობს.** თუ იმპორტიორი ქვეყნები იმპორტის შეწყვეტის ან გაძვირების რისკებს ებრძვიან, ექსპორტიორებს გასაღების ბაზრების უსაფრთხოება სჭირდებათ (ეს კარგად ჩანს რუსეთ-ევროკავშირის ენერგეტიკული ურთიერთობების მაგალითზე უკრაინაში ომის ფონზე).
- მხოლოდ გარე დამოკიდებულების პროცენტული საზომით ენერგეტიკული უსაფრთხოების შეფასება არასაკმარისი და არასწორია. საჭიროა უფრო სიღრმისეული და დეტალური ანალიზი რისკების გათვალისწინებით.
- ენერგეტიკული უსაფრთხოების შესაფასებლად საჭიროა რისკების შეფასება. **ენერგეტიკული უსაფრთხოების უფრო სწორი საზომია ენერგიის მიღებასთან და მოხმარებასთან დაკავშირებული ჯამური რისკი, რაც შეიძლება ქვეყნის მთავარ ღირებულებებს, ინტერესებს და საზოგადოების ფუნქციონირებას დაემუქროს.** ენერგეტიკული დამოკიდებულების რისკები ბევრად უფრო ფართო და მრავალგანზომილებიანია, ვიდრე წლიური, ან თუნდაც სეზონური იმპორტის მოცულობებით ან პროცენტული ზომით შეიძლება გაიზომოს.
- **პრიორიტეტების გამოყოფა და ღონისძიებათა ოპტიმიზაცია.**
ენერგეტიკული უსაფრთხოების ასამაღლებლად შეიძლება ასეულობით სხვადასხვა (პრევენციის თუ რეაგირების, დივერსიფიკაციის და ა.შ.) ქმედება გატარდეს და ყველა დადებითად შეფასდეს. თუმცა, ვინაიდან რესურსები და დრო ყოველთვის შეზღუდულია, აუცილებელია პრიორიტეტული მიმართულებების და ღონისძიებების გამოვლენა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოხდება მწირი შესაძლებლობების არაეფექტიანად გამოყენება და ნაკლებმიზნობრივი ხარჯი. ენერგეტიკული უსაფრთხოების პოლიტიკის ხარისხი სწორედ იმით უნდა შეფასდეს, თუ რამდენად სწორედ ხდება მაღალრისკიანი პრიორიტეტების გამოკვეთა და რამდენად ეფექტიანი ქმედებები მიიღება მათ შესამცირებლად.
 - **იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირება მხოლოდ ერთერთია მრავალ მიმართულებას შორის და არა თვითმიზანი.** მისი შემცირებისკენ მიმართული ძალისხმევა უნდა შეესატყვისებოდეს რისკების შემცირების სხვა ღონისძიებებს. ნაკლები იმპორტის შემთხვევაში პოლიტიკური რისკები მართლაც მცირდება, მაგრამ ეს ასევე შეიძლება გაკეთდეს პარალელური და ზოგჯერ უფრო ეფექტიანი და იაფი გზებით, როგორიცაა: მიწოდების და მოხმარების დივერსიფიკაცია, ენერგეტიკული დიპლომატია და რისკების მართვა, მედეგობის ამაღლება, მოწყვლადობის შემცირება, რეზერვების შექმნა. შიდა წარმოების ზრდა და მოხმარების შემცირება ენერგოეფექტიანობის გზით მაინც აუცილებელია, მაგრამ, როგორც წესი, დიდ დროს და ინვესტიციას მოითხოვს. ეკონომიკის ზრდის ფონზე კი შეიძლება ვერც მიიღწეს იმპორტის აბსოლუტური ან ფარდობითი შემცირება.

იმპორტზე დამოკიდებულების განულება კი რისკების შემცირებასთან პირდაპირ კავშირში არ არის და შეიძლება გადაჭარბებულ ხარჯებთან ან სხვა რისკებთან იყოს დაკავშირებული

- **ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საფუძველია დაგეგმვა**, მასთან დაკავშირებული მონაცემები, ცოდნა და ანალიტიკური შესაძლებლობები და უწყებათაშორისი კოორდინაცია. ენერგეტიკული უსაფრთხოება უნდა უმჯობესდებოდეს როგორც მოკლევადიან, ასევე - გრძელვადიან პერსპექტივაში. ენერგეტიკა გრძელვადიანი, ინერციული დარგია, მდგომარეობის შეცვლა მყისიერად შეუძლებელია და მოითხოვს დიდ დროს პროექტების მობილიზების და განხორციელებისთვის. ამიტომ, დღევანდელ ინფორმაციაზე დაყრდნობით უნდა მოხდეს მომავალი ენერგეტიკული უსაფრთხოების რეალისტური ამოცანების დაგეგმვა. დღევანდელი გადაწყვეტილებები კი იმოქმედებს ათწლეულების და შესაძლო ასწლეულის განმავლობაში.⁵ ამასთან, დაგეგმილი ღონისძიებები ერთმანეთს უნდა აძლიერებდეს.

სრულფასოვანი ენერგეტიკული უსაფრთხოების ანალიზი და პოლიტიკის ჩამოყალიბება რთული და შრომატევადი, მრავალგანზომილებიანი პროცესია, სადაც გადამწყვეტია მრავალი ორგანიზაციის, სპეციალისტის და პასუხისმგებელი პირის ჩართულობა და კოორდინირება ერთიანი ამოცანების გადასაჭრელად. სარწმუნო მონაცემები და პროფესიული პროცესი აადვილებს როგორც კვალიფიციური გადაწყვეტილებების მიღებას, ასევე - მათ დაფინანსებას და შესრულებას.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების დისკურსი და პოლიტიკა საქართველოში

ენერგეტიკული უსაფრთხოების განხილვის ზოგადი ჩარჩო მოცემულია 2011 წლის **ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაში**. აქ ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა განისაზღვრება როგორც ერთიანი უსაფრთხოების არქიტექტურის ნაწილი და ერთერთი ეროვნული ინტერესი, რომელიც, სხვა ეროვნულ ინტერესებთან ერთად, ემსახურება ქვეყნის მთავარი ღირებულებების დაცვას. სამწუხაროდ, ამ დოკუმენტში მოყვანილი მწყობრი სქემა ენერგეტიკული უსაფრთხოების ანალიზის მეთოდოლოგიაში აღარ გადაიზარდა და უფრო მეტიც, მას შემდეგ ეროვნული უსაფრთხოების რისკები სათანადოდ აღარ გადაფასებულა, რაც სრულფასოვან ენერგეტიკული ანალიზის შესაძლებლობას ზღუდავს.

საქართველოს სახელმწიფო ენერგეტიკული პოლიტიკა (პოლიტიკა) განიხილავს ენერგეტიკული უსაფრთხოების კონკრეტულ გამოწვევებს და ღონისძიებებს, თუმცა არ შეიცავს ქმედებათა კონკრეტულ გეგმას. საანგარიშო მიზნებისთვის, გამოყენებულია ენერგეტიკის და კლიმატის ინტეგრირებული სამოქმედო გეგმის (NECP) მიწოდება-მოხმარების საპროგნოზო სცენარები. ძირითადი სცენარი კი ენერგეტიკული უსაფრთხოების სამიზნე მაჩვენებლად

⁵ მაგალითისთვის - საქართველოს დღევანდელი ენერგეტიკული უსაფრთხოების ერთერთი საყრდენია სამხრეთკავკასიური მილსადენით გაზის ტრანსპორტირების 2002 წლის ხელშეკრულებით განსაზღვრული ოფციური და დამატებითი გაზი, აქედან ოფციური გაზის მიღება 2066 წლამდე შეიძლება, ხოლო დამატებითი გაზის ხელშეკრულებას ვადა 2026 წლის ბოლოს ეწერება.

განსაზღვრავს 2030 წლისთვის ელექტროენერგიის წლიური წარმოების და მოხმარების გატოლებას. ასეთი მიდგომა არ განიხილავს გაზის იმპორტზე დამოკიდებულების რისკებს, ელექტროენერგიაზე სეზონურ დამოკიდებულებას და გასაღების ბაზრების საჭიროებას, რაც გარდაუვლად დადგება ჰიდრო და მზის ენერგიის სეზონურობის გამო.

ენერგოდამოუკიდებლობის სახელმწიფო კონცეფცია (კონცეფცია) კიდევ უფრო შორს მიდის თავისი მოთხოვნებით და „ენერგოდამოუკიდებლობის“ მიზნად აცხადებს, რომ „2030 წლის 31 დეკემბრისთვის – განახლებადი ენერგიის წყაროებზე მომუშავე ელექტროსადგურების მიერ გამომუშავებული ელექტროენერგიის რაოდენობა ადგილობრივად მოხმარებული ელექტროენერგიის რაოდენობას უნდა გაუტოლდეს ან უნდა აღემატებოდეს“⁶. ასეთი მოთხოვნით ზემოთმოყვანილი პრობლემები კიდევ უფრო მძაფრდება და ემატება თბოელექტროსადგურების უქმად დგომის ან ექსპორტზე მუშაობის ხარჯი. სრულად არ იხსნება ელექტროენერგეტიკული მომარაგების რისკები და დაუფარავი რჩება გაზით, ნავთობპროდუქტებით მომარაგების ტექნიკური და პოლიტიკური საფრთხეების მთელი წყება. უნდა აღინიშნოს, რომ *პოლიტიკა*, ამ მოთხოვნაში არ ემთხვევა *კონცეფციას*, მიუხედავად გაცხადებული შეთანხმებულობისა.

საქართველოს მიერ ენერგეტიკული გაერთიანების წევრობის ფორმატში **ევროპული კანონმდებლობის** დანერგვა ნაწილობრივ აკომპენსირებს ენერგეტიკული უსაფრთხოების პოლიტიკის სისუსტეს, ძირითადად მიწოდების უსაფრთხოების და საგანგებო სიტუაციებზე რეაგირების მიმართულებით. ევროკავშირის მოდელის და კანონმდებლობის მიხედვით შემუშავებულია ელექტროენერგეტიკული სისტემის და გაზის ქსელების **ათწლიანი გეგმები**, ასევე - გამანაწილებელი ქსელის **ხუთწლიანი გეგმები**. შეიქმნა ელექტროენერგიის მიწოდების უსაფრთხოების წესები, რაც მოიცავს ელექტროენერგიის კრიზისის რისკების შემცირების, პრევენციისა და მართვისთვის მომზადებულ დეტალურ წესებს და ინსტრუქციებს. ასევე ელექტროენერგიის უსაფრთხოების რისკებისა და კრიზისული სცენარების გამოვლენისა და შეფასების, სეზონური და მოკლევადიანი ადეკვატურობის შეფასების და საშუალო და გრძელვადიანი ადეკვატურობის შეფასების მეთოდოლოგიებს. ასევე იქმნება გაზის ქსელის **საგანგებო მდგომარეობაზე რეაგირების გეგმები**.

კვლავ გამოწვევად რჩება ნავთობის (ნავთობპროდუქტების) და გაზის საცავების მოწყობა, რაც მოითხოვება ევროკავშირის მიერ, და ასევე წყალსაცავიანი ჰესები - რაც უსაფრთხოების საყრდენი შეიძლება იყოს.

ათწლიანი განვითარების გეგმები შეიცავს მოხმარების პროგნოზებს და მათი დაფარვის გზებს, ასევე - ახალი და სარეაბილიტაციო ინფრასტრუქტურის ჩამონათვალს რომელმაც უნდა უზრუნველყოს პროგნოზირებული მოთხოვნის საიმედოდ დაკმაყოფილება. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ ელექტროგადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა კიდევ უფრო რადიკალურია, და მართალია 2034 წლისთვის არის გაწერილი, მაგრამ უკვე 2030 წელს, მზარდი მოხმარების პირობებში 12.7 მილიარდი კილოვატსაათი ელექტროენერგიის (ანუ თითქმის დღევანდელი წლიური მოხმარების) ექსპორტს პროგნოზირებს. ეს მოთხოვნა კი არ შეესაბამება არც ენერგეტიკის და კლიმატის ინტეგრირებულ სამოქმედო გეგმას, არც დამოუკიდებლობის

⁶ „ენერგოდამოუკიდებლობის სახელმწიფო კონცეფციის“ დამტკიცების შესახებ | სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“

კონცეფციას და ალბათ არც რეალურ შესაძლებლობებს და საჭიროებებს. მოწოდების დამოკიდებულება კი ბაზარზე დამოკიდებულებით არის ჩანაცვლებული.

ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმები უფრო სექტორული დოკუმენტებია და მეტნაკლებად ასახავს შედარებით მოკლევადიან საპროექტო გეგმებს, თუმცა გრძელვადიან სცენარებში ნაკლებად სანდოა და არ არის შეთანხმებული სხვა სტრატეგიულ დოკუმენტებთან.

სხვადასხვა დოკუმენტებს შორის შეთანხმებლობა და მათგან აცდენილი პოლიტიკური გადაწყვეტილებები იწვევს სტრატეგიული პრიორიტეტების ბუნდოვანებას და ძალისხმევის გაბნევას სხვადასხვა, მათ შორის არაოპტიმალური მიმართულებით. ადვილი ხდება საექვო პროექტების გამართლება და კრიტიკულად მნიშვნელოვანი პროექტების გადადება, რაც იწვევს ფინანსური, დროითი და ბუნებრივი რესურსების ფლანგვას. ამის გამორჩეული მაგალითია „ჰიდროსადგურების მაქსიმალური განვითარება“ რაც პრაქტიკულად, საექვო მემორანდუმების დარიგებაში გადაიზარდა და ნოყიერი ნიადაგი შეუქმნა ჰიდროენერგეტიკასთან მეზრძოლობას. დღეისთვის გაცემულია მემორანდუმები 11 გიგავატ განახლებადი ენერგიის პროექტებზე, რაც სრულიად არარეალური მაჩვენებელია და რამდენჯერმე აღემატება მთელი ენერგოსისტემის დადგმულ სიმძლავრეს. ამავე დროს, ვერ სრულდება ისეთი სტრატეგიული პროექტები როგორცაა, გაზსაცავი, ახალი კომბინირებული ციკლის თბოელექტროსადგური და წყალსაცავიანი ჰესები, რაც ნამდვილად აამაღლებდა ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას.

დასკვნები და რეკომენდაციები

- ენერგეტიკული უსაფრთხოების დისკურსი და ანალიტიკური უზრუნველყოფა საქართველოში ვერ უზრუნველყოფს სათანადოდ ხარისხიან და შეთანხმებულ ენერგეტიკულ პოლიტიკას. ევროპული ნორმატივებით გათვალისწინებული ან/და დონორული პროექტების დახმარებით შექმნილი ენერგეტიკული უსაფრთხოების დოკუმენტები მნიშვნელოვანი ნაბიჯია ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამაღლებაში, მაგრამ მხოლოდ ნაწილობრივ პასუხობს გამოწვევებს. ისევ გამოწვევად რჩება სტრატეგიული ენერგეტიკული პროექტების განხორციელება.
- საქართველოსთვის, თავისი 80%-იანი გარე დამოკიდებულებით „ენერგეტიკული დამოუკიდებლობა“ მეტად არარეალისტური ამოცანაა მოკლე და საშუალო ვადიან პერსპექტივაში. ასევე არსაიდან არ ჩანს, რომ „ელექტროენერგეტიკული დამოუკიდებლობა“, მით უმეტეს გაგებული როგორც წლიური მიწოდების და მოხმარების ნულოვანი ბალანსი, ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამაღლების ოპტიმალური ან ეფექტიანი მიზანია. ასეთი ცნებებზე დაყრდნობა მხოლოდ პოლიტიკის ანალიზის და დაგეგმვის პროფესიულ სისუსტეს მიაწიშნებს და მათ შესრულებაზე საერთაშორისო და ადგილობრივი ბანკებიდან დაფინანსების მოძიებაც ნაკლებ ალბათურია.
- ენერგეტიკული დაგეგმვის, პოლიტიკის ანალიზის და შემუშავების ინსტიტუციური და პროფესიული სისუსტე თავად წარმოადგენს ენერგეტიკული უსაფრთხოების გამოწვევას, ვინაიდან არ იძლევა საშუალებას არსებული დროითი, ინსტიტუციური და ფინანსური რესურსები ოპტიმალურად იქნეს მიმართული ენერგეტიკული უსაფრთხოების მაღალი რისკებისკენ. აუცილებელია ენერგეტიკული პოლიტიკის ანალიზის მეთოდური,

ინსტიტუციური და პროფესიული უნარების მკვეთრი გაუმჯობესება, მისი რეალურ პოლიტიკასთან დაკავშირება.

ამისთვის საჭიროა:

- შეიქმნას საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების შეფასების ჩარჩო მეთოდика და მისი ინსტიტუციური თუ პროფესიული უზრუნველყოფის ფორმები; ასეთი მეთოდика უნდა დაეყრდნოს ენერგეტიკული რისკების სრულფასოვან ანალიზს და არა მხოლოდ იმპორტის წლიურ მოცულობებს.
- დაისვას საკითხი საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის და ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული ხედვების ჩამოყალიბებაზე, რამაც საფუძველი უნდა შეუქმნას ენერგეტიკული უსაფრთხოების დაგეგმვას;
- ჩამოყალიბდეს და განვითარდეს დარგის კვლევითი და ანალიტიკური სტრუქტურული ერთეულები, გაძლიერდეს კავშირები აკადემიურ სფეროსთან და მულტიდისციპლინურ კვლევებთან;
- სასურველია აღსრულდეს *კონცეფციის* მართებული რეკომენდაცია, „რომ მომავალში ენერგეტიკული სტრატეგიული დოკუმენტების მომზადებისთვის არსებობდეს დარგის კვლევითი დაწესებულება ან სტრუქტურული ერთეული, რომელიც იმუშავებს მსგავსი ტიპის დოკუმენტების შემუშავებაზე და უზრუნველყოფს დარგში პოლიტიკის განმსაზღვრელი ძირითადი ღონისძიებების კოორდინირებას.“

მურმან მარგველაშვილი

**WEG ენერგეტიკული კვლევების დირექტორი,
ილიას უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ოქტომბერი 2025**